

šolstvo in nasploh odnos do izobraževanja. V poglavju *Ostalo* je združena vrsta zapisov, razdeljena na tri enote: *Spremembe v naravi*, *Znamenja in obeležja*, *Pomnenja*.

Način zapisovanja je zelo oseben in obenem izčrpen pri navajanju domačih imen, zabaven, saj vključuje številne anekdote iz rutarškega izročila, in poučen, ko razlaga, kako je bilo po starem drugače. Čeprav je avtorjevo izhodišče ljubezen do starega, do vsega, kar je minilo ali mineva, se nikoli ne zaplete v splošno moraliziranje, ampak ves čas uspeva ostati pri zapisovanju rutarškega vsakdana, s katerim bralca dobesečno omreži. Rutarška pomnenja bo vsakdo, ki ima rad staro, prebral na dušek. Škoda je le, da avtor ni poskrbel tudi za zemljevid kraja, ki bi bralcu omogočil boljšo predstavo in lažje razumevanje dogodkov v vaškem prostoru.

476 Kdorkoli se ukvarja z načinom življenja v preteklosti, ve, da je mogoče podatke o načinu življenja in izročilu neke vasi pridobiti s požrtvovalnim in dolgotrajnim obiskovanjem domačinov. In še se zgodi, da ostane kaj zakopano v spominih, ker raziskovalec izve le tisto, o čemer poizveduje, in zapiše tisto, kar se njemu zdi pomembno. Rutarška pomnenja pa so izrazita samorefleksija o domačem izročilu, o načinu življenja, ki ga je avtor živel, premislil in zapisal.

Tatjana Dolžan

FRANCESCA CANADE SAUTMAN, LA RELIGION QUOTIDIEN: RITES ET CROYANCES POPULAIRES DE LA FIN DU MOYEN AGE. Leo S. Olschki Editore, Biblioteca di Lares, Nouva Serie, Vol. I., Monografie, Firenze 1995, 232 str.

Pred nami je knjiga Francesce Canade Sautman, profesorice za francosko književnost in srednjeveške študije na City University v New Yorku, ZDA. V njej avtorica skuša odgovoriti na mnoga vprašanja, še več pa nam jih zastavlja. Svoja dognanja je uspela predstaviti na zelo zanimiv način, tako da v vsakem poglavju beremo zgodbo za zgodbo in si mimogrede predstavljamo radoživo vsakdanost poznega srednjega veka.

Toda pozor, to je srednji vek v Franciji!

Pri obravnavi tega časa je vsekakor na mestu bojazen, da bi ga imeli za brezbarvno sivega, za neusmiljeno krvavega ali da bi si predstavljali, da so ljudje takrat živeli bistveno manj sproščeno ali pa ukleščeni v spone prisile, pa naj so prišle od cerkvene ali posvetne oblasti.

Avtorica si torej v uvodu pripravi nekaj besed, da bi pojasnila, da "odnos med svetim in vsakdanjim ni bil niti vseobsegajoč, niti enopomenski, niti strog. V srednjem veku se je živelo precej drugače kot danes. Ljudje tistega časa so živeli istočasno sveto in posvetno, v resničnosti in domišljiji, v soglasju s čistim in nečistim. Vsakdanje delo je bilo pod zaščito Boga, in Bog je moral jamčiti za dobrobit vsakdana." Takorekoč partnersko sožitje.

Vsakršno delo je bilo pod varstvom kakšnega svetnika in vsak poklic je imel svojega zavetnika, povečini pa še več. Delo je bilo določeno s prepovedmi, s prostim časom in s prazniki.

Kot dokaz o duhovitosti srednjeveških obrtnikov in meščanov nam raziskovalka pokaže na številne izveske na glavnih vratih pariških hiš, na katerih so upodobljene

zgodbe, legende in ljudske šale. Nekatere izvjeske so klesarji naredili v obliki rebusov, ki se jih je dalo razrešiti na viden ali slišen način. Kot primer navede znameniti izvjesek za krčmo "Au Lion d'Or" (Pri zlatem levu), kar se lahko prebere tudi "Au lit on dort" (V postelji se spi). Meščani so torej ob ogledovanju takih in podobnih izvjeskov govorili svoj tihi duhoviti jezik, podoba, ki je namesto številke označila hišo, pa je za dolgo časa označila tudi lastnika.

Avtorica se je torej pri obravnavi šeg in verovanj v glavnem osredotočila najprej na skupine, ki so nastale ob obdelavanju različnih vrst materialov: na zidarje in gradbenike, na kovače, lončarje in peke. Pri obdelavi niti pa nastopa predica, kajti v srednjem veku je bilo predenje izrazito žensko delo.

Ob vsakem poklicu je predstavljen zavetnik, ki je v različnih pokrajinah različen. Da je delo teklo v miru naprej, je bilo treba upoštevati ne samo tistega svetnika, ki mu je bila pripisana zavetniška moč, ampak še cel kup zapovedi, ki so nam danes španska vas, takrat pa so imele svoj *raison d'être*.

In tukaj je čar in vrednost te knjige: avtorica navaja številno literaturo, s pomočjo katere ponekod postavlja docela sprejemljive domneve o vzrokih nekaterih, nam danes čudnih šeg.

Tudi koledarske šege so razdeljene na več poglavij. Širša razprava je posvečena različnim štetjem novega leta, kar se je nadaljevalo skozi več stoletij in ustalilo šele v 16. stoletju. Tukaj je omenjen dokument iz leta 1481, iz kraja Petite Boissiere, ki opisuje, kako so fantje beračili na dan obrezovanja (2. januar) za svečavo v cerkvi. Hrupno so veseljačili po cestah, spremljal jih je godec. Prebivalci so jih obdarili z odrezanimi prašičjimi ušesi in ocvirki. Par sto let kasneje se je s podobnim običajem na svečnico srečal Valvasor.

Raziskovalka posebej obravnava verovanja ob Veliki noči, ko se šege in obvezna opravila nanašajo na veselje Vstajenja in živahno pričakovanje pomladi. Tudi pri nas znano "kotalikanje", "valinčkanje" ali kar je še podobnih izrazov za igrice s pirhi, je na Francoskem znano iz tekstov iz let 1391 in 1392, v katerih poročajo, da so se v nekem mestu v Normandiji "žene in možje skupaj zabavali na velikonočni ponedeljek z igro jajc, ki so jih trkali drugega ob drugega, kar je bilo sicer v navadi le na podeželju."

Čuden praznik norcev na 1. april ima v Franciji dolgo tradicijo, ki jo razlagajo na različne načine. Vsekakor naj bi bila ta šega prišla iz plemenitaških krogov. "Poisson d'avril", aprilaska riba, s katero Slovenci nimamo kaj početi, naj bi pomenila različne namige na konec posta, na začetek ribarjenja na ta dan, pa tudi na obet novih ljubezni v pomladnem času. Častilci laži pa 1. aprila v srednjem veku gotovo še niso poznali.

V poglavju o Kmečkih praznikih teče beseda predvsem o delu, praznikih in šegah kmečkih prebivalcev francoskega podeželja. Avtorica navaja glavne zaščitnike kmetov in njihovih del. Tudi med njimi je obstajala zelo tesna povezava, ki nikakor ni bila vezana samo na religijo. Vezi so tako tesne, da marsikateremu svetniku dodajo povsem človeške lastnosti in v skladu s tem tudi ravnajo. Sv. Jurij je bil zelo pomemben svetnik in je imel na skrbi poletne pridelke, poleg vinogradov tudi sadje, pridelek lanu, njegov vpliv pa je segal prav do božiča, ko je bil posredno odgovoren tudi za slano, zakaj če bi na njegov dan deževalo, bi bilo od adventa do božiča veliko slane. In ravno temu svetniku se je zgodilo, da so v kraju Villeneuve-St-Georges, katerega patron je bil, vrgli njegov kip v Seino. Domačine je razočaral, ker je prav na svoj praznik dopustil, da je slana pomorila njihove vinograde.

V juniju je bil pomemben sv. Janez Krstnik, solsticij so slavili s prižiganjem kresov. Prav radi pa so se nanj obračali obrtniki, ki so pri delu uporabljali ogenj.

Posebno skupino zelo pomembnih zavetnikov za življenje so pomenili v srednjem veku svetniki, ki so godovali v času pasjih dni, vse tja do sv. Jerneja. Zdravilni medicinski simbolizem se je pritaknil tudi kulta Device Marije. Skrivnostno moč je imel pogled na sv. Krištofa, kar poznamo iz istega časa tudi na naših tleh. V Franciji so imeli velikanske svetnikove kipe, ki so s svojo velikostjo omogočali, da so jih lahko videli na daleč. Kako veliki so bili, nam zdaj priča ostanek v bernskem muzeju, kjer je samo Krištofova roka velika skoraj meter in pol.

Koledarske šege si tako sledijo skozi dneve v letu in avtorica jih obravnava v skladu s tem, kako pomembne so se ji zdele v življenju srednjeveškega človeka.

478 Že z naslovi poglavij si lahko predstavimo slikovitost srednjeveškega pojmovanja: Močne device in porodnice, Čas volka, Žeja mrtvih, Sveti Martin in koline ali Martirij svinje, Od adventa do božiča in Pust in post.

V zadnji tretjini knjige je beseda o dogajanjih, ki so bila za srednjeveškega človeka še veliko bolj skrivnostna in nerazumljiva od večinoma prijaznih srečevanj s svetniškimi zavetniki. Verovanja, šege in vraževerje so tako tesno povezani, da se jih pravzaprav ne da več ločiti, tako kot jih niso ločili sodobniki.

Pod splošnim naslovom Preprečiti in zdraviti avtorica obravnava več področij. Ljudska in učena medicina si nista kaj prida nasprotovali, še več, recepte, kako uporabljati zdravila iz zelišč in živalskih materij, so uporabljali vsi, učeni zdravniki, ranocelniki in padarji pa tudi brivci. Ena srednjeveških medicinskih resnic, češ da je pasji jezik zdravilen, je znana konec koncev še danes. Nemara, razlaga avtorica, je imel taco zraven tudi zvesti pes sv. Roka. Za svetnika vemo, da je razkazoval svojo rano. Še v 16. stoletju so se spraševali, zakaj ranjenci pustijo lizati svoje rane psom, in ne mačkam ali drugim živalim. Odgovor je bil: "Ker je pasji jezik poln soli."

V tradicionalni družbi rojstvo otroka ni bilo samo stvar družine, ampak je imela pri tem dogodku pravico in dolžnost sodelovati vsa skupnost. Neštevilna so verovanja, prepovedi in zapovedi, ki naj bi mater in otroka srečno pripeljala mimo vseh čeri in neznank skrivnostno magičnega pa tudi krvavega prihoda na svet. Na pomoč so klicali svetnike, pomagali pa so si tudi z različnimi rastlinami. Za pomoč jalovkam je bila znana mandragora, ki je imela tako veliko moč, da naj bi z njeno pomočjo lahko zanosil celo moški.

Posebna poglavja so v knjigi posvečena tistim vsakdanjim opravkom ali dogodkom srednjeveškega človeka, ki jih je sicer dobro poznal, a jih ni razumel in si jih ni znal razložiti, zato so se mu iz bojzani porajale nove in nove varovalne zapovedi. Rdeča zemlja je bila simbol za kri in s tem v zvezi so bile nekatere uvere, ki se jih je moral držati srednjeveški lončar. Rdeča zemlja je bila tudi zdravilo za krvotočno žensko.

Tudi položaj mesarjev je bil v srednjem veku nekaj posebnega. Njihov ceh je bil med najbolj vplivnimi in mogočnimi, njihovi zavetniki so bili kar številni, sv. Anton, sv. Miklavž, sv. Jernej, sv. Martin. Vseeno pa so imeli zaradi stalnega opravljanja s krvjo, klanje je vedno spominjalo na žrtveno daritev, številne natančno določene omejitve in prepovedi. Ker so bili tako rekoč omadeževani z grehom, so se, kot kaže, odkupili s tem, da so preskrbovali kolonijo gobavcev. O tem poroča dokument iz Sensa iz 1184. leta. Mesarji so bili v srednjeveški družbi kot nekakšna dvoživka, po eni strani spoštovani, po drugi prezirani. To dokazuje tudi statut mesta Amiens iz leta 1507, v katerem so mesarji

umeščeni med Žide, gobavce in prostitutke; za njimi so samo še konjederci. Za vse te so namreč veljale hude omejitve pri prijemanju kruha.

Nazadnje avtorica razpravlja še o boleznih, ki je zaznamovala srednji vek, o gobavosti. O tej bolezni je dovolj podatkov tako v literaturi, v hagiografiji, v folklori in v pravniških zapisih. Bila je hkrati družben problem in področje mitologije.

Knjiga je zaključena z navedbo obsežne bibliografije. Opombe si sledijo že v tekstu pod črto, kar je prijetno za branje. Nefrancoz se bo med njimi težje znašel. Vendar pa si bo najbrž ob vsaki zaželel, da bi se s podobno obdelanimi srednjeveškimi viri nekoč srečal tudi na slovenskih tleh, četudi v nemščini ali italijanščini.

Raziskava Francesce Canade Sautman ima širino, ki vključuje opise posameznosti, obenem pa ustvarja z vsemi podatki celoto. In celota ni seštevanje razdrobljenih primerov po vsej Franciji, ampak je pogled na pozni srednji vek skozi posebno optiko razumevanja, takorekoč prevlečeno z dragoceno patino časa.

479

Tanja Tomažič

ROBERT BOROFSKY (ur.): *ASSESSING CULTURAL ANTHROPOLOGY*. McGraw-Hill, Inc., New York, St. Louis, San Francisco, Auckland, Bogotá, Caracas, Lisbon, London, Madrid, Mexico City, Milan, Montreal, New Delhi, San Juan, Singapore, Sydney, Tokyo, Toronto 1994, xix + 566 str.

Zbirka prispevkov, zbranih v obsežnem učbeniškem zborniku pod vodstvom Roberta Borofskega z Univerze na Havajih, se je pojavila v času druge večje zamenjave generacij kulturnih antropologov in antropologinj. Prva generacija ameriških kulturnih antropologov in antropologinj, učencev in učenk Franza Boasa, je sklenila svojo raziskovalno pot kmalu po vojni, takrat pa so prvič šli na teren antropologi in antropologinje, ki svojo raziskovalno pot končujejo danes. Generacija, ki je začela "sprevračati" dosežke predhodnih generacij v sedemdesetih in osemdesetih letih, danes čvrsto drži vzvode antropološkega raziskovalnega dogajanja v svojih rokah, medtem ko najmlajša generacija svojo raziskovalno "paradigmo" šele razvija na podlagi dosežkov in dometa prejšnjih generacij. Prav njej in prihajajočim antropologom in antropologinjam je namenjen zbornik, ki predstavlja kritični pretres doseženega v kulturni antropologiji do devetdesetih let. V dokaj obsežnem zborniku se ob zvenečih imenih najpogosteje citiranih ameriških avtorjev pojavljajo tudi nekateri evropski in zunajevropski kulturni in socialni antropologi in antropologinje ter etnologi in etnologinje, vseeno pa gre v prvi vrsti za oceno dosežkov in vizij ameriške kulturne antropologije. (V nadaljnjem besedilu bom uporabljal izraz antropologija za kulturno in splošno antropologijo, kot je to v navadi v stroki (4), čeprav lahko tovrstna raba naziva vede povzroča nekaj zmede. Vse oklepajske navedbe strani se nanašajo na navedeno izdajo zbornika).

V skupnem zborniku so se znašli avtorji, ki že dolga desetletja zagovarjajo divergentna stališča, a jih vendarle razvijajo v stalnem dialogu s svojimi oponenti, obenem pa kritično vrednotijo tudi lastno delo. Ta neumorna kritika predstavlja temeljno gonilno in ustvarjalno silo stroke. Neprekinjenemu nizu kritičnih ocen se ne morejo izogniti niti tisti antropologi in antropologinje, večinoma srednje in mlajše generacije, ki se izogibajo monolitnim paradigmatskim izhodiščem in prisegajo na pluralnost in prese-